

FRI-2G.408-2-EM-04

DESK RESEARCH OF THE STRATEGIES OF THE GRAIN PRODUCTION AND THE BEEKEEPING SECTORS

Assoc. Prof. Lyubomir Lyubenov, PhD

Department of Economics,

University of Ruse "Angel Kanchev", Bulgaria

Phone: 082-888 347

E-mail: LLyubenov@uni-ruse.bg

***Abstract:** Desk research of the strategies of the grain production and the beekeeping sectors: The aim of this research is to study the strategies of two of the most developed agricultural sectors in Bulgaria - grain production and beekeeping. The study establishes that they are not market-oriented, but are mostly focused on production. In the grain sector there is a stronger focus on the utilization of financial subsidies, and in the beekeeping sector- on the selection and protection of the genetic fund of the local Bulgarian bee. In both sectors there is a strategic drive to increase the production potential by improving the technologies, infrastructure, genetics, knowledge transfer and innovation, the legislative base, and utilization of more subsidies. It is established that the sectors studied did not have market-oriented and complex strategies, which renders their business more uncertain and less profitable.*

***Key words:** strategies, grain production, beekeeping.*

***JEL Codes:** Q18, Q19*

ВЪВЕДЕНИЕ

Проведеното кабинетно проучване в сферата на стратегиите на българските земеделски стопанства²⁰ установи, че онлайн проучванията в българското земеделие все още не са подходящи, поради слаба ИТ инфраструктура и затруднен достъп до Интернет в селските райони. Българските земеделски стопанства в основната си част нямат в наличност добре развити информационни системи – счетоводни, маркетингови и др., за вземане на адекватни решения, което ограничава значително достъпа им до информация. Нестабилните агропазари затрудняват ликвидната и рентабилната пазарна реализация, а звената стоящи на входа и на изхода на земеделските стопанства са по-конкурентоспособни и по-рентабилни от тях. Идентифициран е типичен маркетингов проблем пред земеделските производители – затруднена реализация и ниска конкурентоспособност, следствие на което те постигат сравнително ниска печалба, респективно ликвидност и рентабилност. В резултат на това е издигната хипотезата за сравнително ниска степен на практическо приложение на бизнес, респективно маркетинг стратегии на българските земеделски стопанства, въпреки наличието на остра необходимост от тях. Затова целта на изследването е насочена към проучване стратегиите на два от най-добре развитите сектора на българското земеделие – зърнопроизводство и пчеларство.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Кабинетното проучване е насочено към изследване стратегиите на мезо-ниво, като за тази цел са избрани два от най-добре развитите сектори на националното земеделие – за растениевъдството това е сектор зърнопроизводство, а за животновъдството сектор пчеларство.

Браншови организации

Браншовите организации се явяват мост между микрониво, т.е. земеделски стопанства и макро ниво – национална икономика, съгласувайки и координирайки стратегиите на

²⁰ Любенов Л. (2016). Кабинетно проучване на стратегиите на българските земеделски стопанства.

стопанствата с националните такива, елиминирайки цели и много др. конфликти, те имат ключова роля при формирането на секторни стратегии. Като професионални общности на земеделските производители в отделни сектори те препоръчват, съгласуват и координират политиките и стратегиите на даден земеделски отрасъл с националната аграрна-политика и имат важна роля за организирането на работни срещи и семинари по национални, международни и браншови проблеми. Могат да обжалват подзаконови и нормативни актове, противоречащи на интересите на определени земеделски отрасли. Осъществяват регистрационни и контролни функции, осигуряват финансиране на земеделските производители, утвърждават стандарти за качество на земеделската продукция. Осигуряват получаването на актуална пазарна информация и продукция в необходимото пазарно количество. Способстват директния контакт с потребителите и осигуряват присъствие в интернет. Подпомагат формирането на иновационна среда, достъпа до чужди пазари и постигането на по-високи продажни цени.

Браншовите организации създават предпоставки за реализиране на съвместен маркетинг, клъстеризация и други форми на колаборация. Основната част от браншовите организации в родното земеделие не са добре развити, утвърдени и национално представени, с изключение на зърнопроизводителите, които са най-големите земеделски производители в националния агробизнес, ползващи и най-много агросубсидии. Обикновено доставчиците, преработвателите и търговците имат по-висока степен на концентрация и интеграция и по-добре развити браншови организации и съюзи от тези на родните земеделски производители. Затова земеделските производители в съвременния глобализиращ се свят и пазари трябва все по-малко да действат индивидуално и все повече под формата на професионална общност, в която всеки земеделски производител може да спечели доверие, влияние и индивидуалност, и същевременно да се възползва от закрилата на професионалните и др. общности.

Браншовите организации имат определяща роля за по-успешното разработване и прилагане на секторни (браншови) стратегии. Например стратегията за сектор Зърнопроизводство е разработена с активното участие на тяхна браншова организация.²¹ Сектор Пчеларство се характеризира с много, но дребни и дефрагментирани браншови организации, поради което най-вероятно липсва браншова организация при разработването на секторната им стратегия. На практика освен за сектор Пчеларство има само още два сектора – Зайцевъдство и Бубарство, при които липсват техни браншови организации при разработването на секторните им стратегии.²² Браншовите организации имат ключова роля за съгласуване на стратегиите между микрониво, т.е. земеделски стопанства и макро ниво – национална икономика. Като мост между микро- и макро-ниво те съгласуват и координират отрасловите стратегии с националните стратегии, за елиминиране на цели и други конфликти.

Сектор зърнопроизводство

В България се сеят около 10 млн. дка пшеница, 7 млн. дка слънчоглед, 4 млн. дка царевица, 2 млн. дка ечемик и около 1,5 млн. дка рапица. Националната асоциация на зърнопроизводителите е разработила стратегия за развитието на сектор „Зърнопроизводство” за повишаване на производствения капацитет и конкурентоспособността на

²¹ Вж. Национална стратегия за устойчиво развитие на земеделието в България в периода 2014 – 2020 г., Приложение 2. Стратегически насоки за развитие на зърнопроизводството в България, Министерство на земеделието и храните, София, 2013.

²² Вж. Национална стратегия за устойчиво развитие на земеделието в България в периода 2014 – 2020 г., Приложение 5.7. Стратегия за развитие на Зайцевъдството в Република България до 2020 година; Приложение 5.8. Стратегия за развитие на Бубарството в Република България до 2020 година; Приложение 5.9. Стратегия за развитие на Пчеларството в Република България до 2020 година; Министерство на земеделието и храните, София, 2013.

зърнопроизводителите.²³ Стратегията е насочена към зърнопроизводството на национално ниво и е базирана върху анализ на зърнените и техническите маслодайни култури в унисон с програмния период 2014-2020 г. на Общата аграрна политика (ОАП) на ЕС. Въпреки, че България заема между 22-ро и 24-то място по производство на пшеница в световен мащаб и 7-мо място по производство на слънчогледово семе в световен мащаб, се констатира изоставане по отношение на добивите и особено от средния добив за страните от ЕС.

Отбелязва се, че слънчогледът, пшеницата, царевичата и рапицата заемат водещо място в аграрния износ на страната, а земеделието остава единственият отрасъл, който през последните години формира положително външнотърговско салдо. България се нарежда в първата дузина по износ на пшеница и в топ 3 по износ на слънчогледово семе в световната търговия. Забелязва се наличието на трайна тенденция към ежегодно повишаване на производствените разходи за отглеждане на зърнени и маслодайни култури, както и сериозно нарастване на себестойността на продукцията в рамките на около 15% на година. Чрез SWOT анализ са очертани силните и слабите страни, възможностите и заплахите на сектор Зърнопроизводство, с акцент върху производството и субсидиите, и препоръчителен характер по отношение на пазарите на зърнени и маслодайни култури.

Идентифицирани са основните проблеми в националния сектор зърнопроизводство като: влошена конкурентоспособност на фона на европейското и световното зърнопроизводство; ниска степен на използване на производствените фактори (земя, труд и капитал) в резултат на технологични, управленски и пазарни слабости; силно раздробена собственост на земята и забавени процеси на комасирането ѝ; разрушени напоителни съоръжения и изключително нисък процент поливни площи; затруднен достъп до пазара поради недостатъчно развита пазарна инфраструктура (складова база и съоръжения за първична обработка и временно съхранение) и липса на сдружаване на производителите за съвместна реализация; неефективни застрахователни практики в сектора.

Детерминирани са стратегическите цели, мерки и действия за развитие на сектор „Зърнопроизводство“. Като първа стратегическа цел е посочено повишаване на конкурентоспособността на българските зърнопроизводители чрез следните мерки: подпомагане на българските производители в рамките на ОАП 2014-2020 г.; национална програма за насърчаване развитието на сектор „Зърнопроизводство“; комасирано ползване на земеделската земя; българските зърнопроизводители – заедно активни и информирани; подобряване на инфраструктурата. Втората стратегическа цел е отговор на неблагоприятните последици от климатичните промени чрез мерки: възстановяване на хидромелиорациите и поливното земеделие; прилагане на нови технологии; ефективна застрахователна система; опазване на околната среда и развитие на устойчиво земеделие. Третата стратегическа цел е трансфер на знания и иновации и връзка с науката чрез мерки: модернизирани на сектор „Зърнопроизводство“; бизнес и наука – успешно партньорство. Четвъртата стратегическа цел е ефективна нормативна рамка и подобряване на административния капацитет чрез мерки: законодателни инициативи; административно реформиране в сектор „Земеделие“.

Очертаните стратегически насоки за развитие на зърнопроизводството в България показват, че пазарната ориентация не е водеща, въпреки отчитането на затруднен достъп до пазари, поради неразвита инфраструктура. За сметка на това има стратегическа визия за усвояване на колкото се може повече субсидии. Предложената стратегия има преобладаващо производствено функционална насоченост – повишаване на производителността, чрез инвестиции в технологии и инфраструктура, опазване на околната среда, трансфер на знания и иновации, подобряване на административния капацитет. Не са посочени основните целеви пазари на националното зърнопроизводство, както и начините чрез които ще се излезе на тях. Не са детерминирани основните тактически маркетинг инструменти (продукти, цени,

²³ Национална стратегия за устойчиво развитие на земеделието в България в периода 2014 – 2020 г.,

Приложение 2. Стратегически насоки за развитие на зърнопроизводството в България, Министерство на земеделието и храните, София, 2013.

дистрибуция, комуникация и др.), чрез които ще се стъпи на определени пазари. Липсва дефиниране на основните партньори и конкуренти. Не са ясни организационните форми чрез които ще се реализира стратегията.

Сектор пчеларство

България поради своите природни дадености като климат и разнообразие от медоносни растения е типична пчеларска страна. Българското пчеларство е екстензивно и много по-слабо субсидирано от зърнопроизводството. През 2007 г. общия брой на пчелните семейства в България е бил около 500 хил., разпределени в малко над 33 хил. стопанства, а сега пчелните семейства са над 1 млн., разпределени в около 18 хил. стопанства. Налице е устойчива тенденция към намаляване на пчелните стопанства и едновременно с това увеличаване на пчелните семейства, което свидетелства за увеличаване на професионалната насоченост на сектора – по-малко, но по-големи и специализирани пчелни стопанства.

Пчелният мед е един от земеделските продукти с подчертано експортна ориентация. В условията на сериозна конкуренция, България има утвърдени външни пазари, най-вече в страните от ЕС. Главни експортни пазари са Германия и Гърция, а по-малки количества са насочени за Италия, Белгия, Австрия и др. През 2012 г. износът на пчелен мед е бил в размер на 9 314,1 тона на обща стойност 31,8 млн. щ.д. Изнесените количества пчелен мед са имали средна износна цена 3 419 щ.д./тон. Част от този износ е включвал произведени и нереализирани количества от минали години. България по данни от официалната статистика произвежда годишно около 10 хил. тона пчелен мед, като значителна част от него се експортира – над 80%.

Стратегията за развитие на пчеларството в Република България до 2020 г.²⁴ поставя акцент върху селекционната работа и майкопроизводство, които имат тази особеност, че се основават изцяло на охраната на генофонда на местната българска пчела, поради доказаните ѝ биологични и продуктивни предимства и тясна приспособеност към природо-климатичните условия и медоносна растителност на страната. Поради това се посочва необходимостта от възстановяване и поддържане на нейните чисти популации, устойчивото им използване и чувствително подобряване на биологичните и продуктивни качества на пчелните семейства. Затова за разлика от другите видства нашето пчеларство не може да ползва чужди породи и генетика.

Идентифицирани са основните проблемите в сектор Пчеларство в няколко насоки като увеличено отравяне на пчелните семейства поради противоречия в нормативната база и трудно устройване на пчелни стопанства; висока смъртност и изчезване на пчелните семейства (т.нар. синдром на празния кошер); влошена селекционна дейност; ниска обществена оценка за опраштелната дейност на пчелите; намаляваща естествена медоносна растителност за паша на пчелите; екстензивен и разпокъсан характер на пчеларството в България; слабо научно обслужване на сектора. Направен е SWOT анализ, който има производствено функционална насоченост и предимно препоръчителен характер по отношение на пазарите на пчелни продукти.

Дефинирана е основната стратегическа цел на българското пчеларство – да стане печеливш отрасъл чрез постигане на оптималния за поддържане на екологичното равновесие брой пчелни семейства; опазване на генетичните популации на местната българска пчела; увеличаване на общата продуктивност на пчелните семейства; развитие на промишленото пчеларство (създаване на пчелини с над 200 пчелни семейства); внедряване на технологични решения за повишаване на добивите от пчелни продукти и намаляване себестойността на производството им; производство на екологични пчелни продукти. Предложени са някои тактически решения за постигане на дефинираната стратегическа цел.

²⁴ Национална стратегия за устойчиво развитие на земеделието в България в периода 2014 – 2020 г.,

Приложение 5.9. Стратегия за развитие на пчеларството в Република България до 2020 година, Министерство на земеделието и храните, София, 2013.

Определени са основните приоритети на сектора като развъждане само на местната българска пчела; селекция на устойчиви към заболявания линии пчели; стриктен официален контрол и установяване картината на здравното състояние на пчелните семейства в страната; увеличаване на площите с медоносни растения чрез залесителни мероприятия и пчелоопрашване. Посочени са основните дейности, които трябва да се развият в тези направления. Обоснована е нуждата от трансфер на знания и иновации. Разгледани са социално-икономическите аспекти на сектор пчеларство като заетост и инвестиции. Посочена е необходимостта от хармонизиране на нормативната рамка с европейското законодателство.

Очертаните стратегически насоки за развитие на пчеларството в България поставят акцент върху селекционната дейност и опазване на генетичните популации на местната българска пчела, здравеопазване на местната пчелна популация, суровинно осигуряване с медоносни растения, технологично обновяване на сектора. Тази стратегия има производствено функционална насоченост. Целевите пазари и начините чрез които ще се стъпи на тях не се посочват. Липсват основните маркетинг инструменти (продукти, цени, дистрибуция, комуникация и др.), чрез които ще се реализира тактическата стратегията. Не са определени основните партньори и конкуренти. Не са посочени организационните форми, чрез които ще се осъществи стратегията. Като цяло липсва стратегия на пазарна ориентация, а достъпа до пазари не се анализира. По своята същност липсват комплексни стратегии за целевите пазари на националния сектор Пчеларство.

ИЗВОДИ

Проведените кабинетни проучвания на стратегиите на националните сектори зърнопроизводство и пчеларство позволяват да се направи извода, че те не са пазарно ориентирани, а са предимно с производствена насоченост. В сектор зърнопроизводство има по-силен акцент върху усвояването на финансови субсидии, а в сектор Пчеларство върху селекцията и охраната на генофонда на местната българска пчела. И в двата сектора има стратегически стремеж за увеличаване на производствения потенциал, чрез подобряване на държавното субсидиране, технологиите, инфраструктурата, генетиката, околната среда, трансфера на знания и иновации, законодателната база и др. Анализиранияте сектори не разполагат с комплексни бизнес стратегии, което прави бизнеса им по-несигурен и по-нерентабилен. Потвърждава се издигнатата хипотеза за сравнително ниска степен на практическо приложение на бизнес, респективно маркетинг стратегии на българските земеделски стопанства и за сектори зърнопроизводство и пчеларство.

REFERENCES

Lyubenov L. (2016). Kabinetno prouchvane na strategiite na balgarskite zemedelski stopanstva, Nov balgarski universitet, Sofia (**Оригинално заглавие:** Кабинетно проучване на стратегиите на българските земеделски стопанства, Научно – практическа конференция “Стратегически визии: ефективно управление за икономически, организационни и социални трансформации” (иновации – институции – бизнес), Нов български университет, София)

Nacionalna strategija za ustoichivo razvitie na zemedelieto v Bulgaria v perioda 2014-2020 g. Prilojenie 2. Strategicheski nasoki za razvitie na zarnoproizvodstvoto v Bulgaria, Ministerstvo na zemedelieto i hranite, Sofia 2013. (**Оригинално заглавие:** Национална стратегия за устойчиво развитие на земеделието в България в периода 2014 – 2020 г., Приложение 2. Стратегически насоки за развитие на зърнопроизводството в България, Министерство на земеделието и храните, София 2013)

Nacionalna strategija za ustoichivo razvitie na zemedelieto v Bulgaria v perioda 2014-2020 g. Prilojenie 5.7 Strategija za razvitie na Zaicvadstvoto v Republika Bulgaria do 2020 godina; Prilojenie 5.8 Strategija za razvitie na Bubarstvoto v Republika Bulgaria do 2020 godina; Prilojenie 5.9 Strategija za razvitie na Pchelarstvoto v Republika Bulgaria do 2020 godina; Ministerstvo na zemedelieto i hranite, Sofia 2013. (**Оригинално заглавие:** Национална стратегия за устойчиво развитие на земеделието в България в периода 2014 – 2020 г., Приложение 5.7. Стратегия за развитие на Зайчевдството в Република България до 2020 година; Приложение 5.8. Стратегия за развитие на Бубарството в Република България до 2020 година; Приложение 5.9. Стратегия за развитие на Пчеларството в Република България до 2020 година; Министерство на земеделието и храните, София 2013)

<http://www.mzh.government.bg>, 2017, Министерство на земеделието, храните и горите.